

Рецензия

от проф. д-р Амелия Личева, Катедра „Теория на литературата“, Софийски
университет

за дисертационен труд от д-р Маргарита Серафимова
на тема: „ Пространството и наративният текст. Ролята на местата в
конструирането на смисъла“

Общо представяне на кандидата

Към момента д-р Маргарита Серафимова е редактор в списанието на Института по балканистика *Études balkaniques*, както и хоноруван преподавател към Катедрата по теория на литературата в Софийския университет. Имам впечатления от работата ѝ в катедрата още от постъпването ѝ в нея през 1994 г. Маргарита Серафимова винаги е била отговорен преподавател, с широка обща култура, с вкус към теми като епистоларния роман, образите на града, литературно-историческите сюжети. Оценката на студентите за преподавателските ѝ умения винаги е била висока. Авторитетът ѝ сред колегите ѝ също е неоспорим. Докторската дисертацията, която Маргарита Серафимова защити през 2000 г., беше оценена високо както от Катедрата по теория на литературата, така и от тогавашния Научен съвет. За израстването на Маргарита Серафимова като учен много допринесоха и специализациите ѝ в Женевския университет, както и работата ѝ като лектор в Университет Блез Паскал, Клермон-Феран, Франция. Като имам предвид научното израстване на Маргарита Серафимова, както и публикациите ѝ в наши и чужди издания през всичките тези години, смятам, че тя съвсем закономерно стигна до написването на втория си докторат.

Дисертационният труд

Заявката, която работата на Маргарита Серафимова прави, е за литературна теория, не за литературна история, и това е ясно експлицирано в текста. В същото време, историята пронизва цялото изследване, защото тя се проявява на ниво присъствие на канонични и по-малко канонични текстове, които онагледяват представите за пространството във времето. И това е голям плюс на работата, защото финото съчетаване на историзъм и теоретизъм е едно от големите ѝ достойнства. Анализите на конкретни художествени текстове, причислявани към различни жанрове, традиции, време не просто потвърждават отделни теоретични тези, и не просто доказват как теоретичните понятия работят, те сами по себе си са стойностни прочити, които в своята събраност задават още една гледна точка към прочита на онова, което спокойно бихме могли да наречем европейска, ако използваме терминологията на един от анализираните теоретици в работата Франко Морети, или световна, ако предпочетем понятийния апарат на Дейвид Дамрош, литература. Затова и преди да открия теоретичните достойнства на този труд, ми се ще още веднъж да акцентирам върху близкото четене, което Маргарита Серафимова владее и което ѝ помага да прави добра компаративистика.

Намирам за достойнство и интердисциплинарния характер на изследването, както и умението да се съчетават множество теоретични подходи – феноменологичен, психоаналитичен, семиотичен, херменевтичен, структурален и пр. Тези подходи понякога се прилагат от самата Серафимова, друг път присъстват чрез коментирани теории, поставяйки в основата си местата, паметта, пространствените конфигурации, но навсякъде те са удържани, балансирани и не създават усещане за еkleктика. Тъкмо напротив, работата има единен стил и е

написана на увлекателен език, който се е заразил, в най-добрия смисъл на тази дума, от обекта си. Определено може да се каже, че езикът е своеобразно огледало на теориите. Нещо повече, на места той дори прелива във фикционалност, без това да го прави неподходящ за теоретичен труд.

В първа глава, озаглавена „Пространство и смисъл“, най-важните постижения на Маргарита Серафимова са в доказателствата (чрез чужди теории и лични наблюдения), чрез които защитава тезата си, че не е възможно да се разглеждат изолирано пространствените, социалните и менталните форми. Важни тук са анализите на скритите механизми за подреждане на света чрез литературата, придаването на форма на живот чрез наратвните схеми, наблягането върху водещи миметични теории, както и проследяването на сложните отношения между референциалното пространство и пространството, транспозиционирано в литературния текст. Заслужава да се отбележи широтата на примерите, чрез които Серафимова защитава тезите си – от философия до когнитивистика, от висока литература до Дан Браун, от Античност до настоящия ни ден.

Във втората глава „Реторичното пространство“ впечатление прави умелото задълбочаване в класическата реторика, удържането на преходите между нея и новата реторика, приплъзването между реторика и лингвистика, както и опитите да се отговори на въпросите трябва ли литературата да изобразява, как се постига визуалният ефект при нея и какво е мястото на въображението и създаването на истории, когато пространствата се изобразяват с думи.

Третата глава, озаглавена „Пространството в литературната наука“, представлява своеобразен речник на теории, в които пространството е ключово понятие. Разгледани са вижданията на Бахтин, Башлар, Греймас, Делюз и Гатари, както и продълженията на тези теории, рецепцията им в

геопоестическата линия днес, в наратологията на пространството и пр. Тези представяния са много пестеливи, но намереният модел е добър и работещ. Авторите и теориите се въвеждат с ключовите си идеи, след което следва личният коментар на Маргарита Серафимова и полагането им с оглед на поставената цел и доказването на тезата, че пространството е въпрос на „синкретичен семиозис“. Не на последно място тук важни са анализите, които показват как литературата се употребява от географията, архитектурата и пр.

В четвъртата глава, носеща заглавието „Locus in fabula“, Маргарита Серафимова отлично развива капацитета си да синтезира теории и да отсява приложимото от тях в собствените ѝ търсения. Тук тя с вещина и много познание разполага механизмите за формирането на текстуалното пространство сред опорите на фикционалността, наблягайки върху въображението, участието на читателя, саморефлексите на писателите, стриктното анализиране на топографския инципит. Специално внимание заслужава изложението ѝ върху това как пространството се намесва в действието, както и картата, която предлага, за онагледяване на начините, по които се пресъздава пространството в текста.

В последната пета глава, озаглавена „Пространството като херменевтичен инструмент. Топоанализи“, като че ли се събират всички нишки от изследването, като те отново биват онагледени чрез множество анализи на художествени текстове и културни явления от един огромен периметър от време. Тази глава със сигурност изпълнява и целта си да покаже как пространствените анализи помагат за извличане на нови значения както от познати текстове, така и от биографии и автобиографии на известни и по-малко известни писатели.

В заключение ще изтъкна, че като цяло достойнство на работата е и че наред с много детайлните прочити на автори и теории, които са по-познати у нас, Маргарита Серафимова се спира и на наратологични и реторични модели, на теоретици и виждания, които са относително нови за българското литературознание. Във всички тези случаи става дума за промислени, фокусирани с оглед на темата коментари, които имат и свои теоретични приноси. Затова и както подобава на един голям докторат, изследването може да бъде определено като имащо свой глас по отношение на българското литературознание.

Библиографията е изключително солидна. Авторефератът е коректен. Приносите са реални.

Изхождайки от всичко казано дотук, от добросъвестното писане на Маргарита Серафимова, от умениято ѝ задълбочено и с усет да анализира, както и от завидната ерудиция, която текстът демонстрира, убедено гласувам със „за“ за присъждането на д-р Маргарита Серафимова на степенята „доктор на науките“ в научно направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, специалност Теория и история на културата.

Проф. д-р Амелия Личева

